

Demokrat Parti Hükümeti'nde Türkiye'nin Kıbrıs Sorununa Yaklaşımı (1950-1960)

İşıl Tuna Pınar*

Kıbrıs sorunu tarihin eski dönemlerinden itibaren günümüze kadar gelen süreçte güncelliğini korumuştur. Türkiye'nin 1950-1960 yıllarında uyguladığı politikaların Kıbrıs Cumhuriyetinin temellerinin atılmasına sebep olduğu görülmektedir. Bu dönem gerek Türkiye'nin dış politikadaki pozisyonunu gerekse adada yaşayan Türk halkının kaderini önemli ölçüde etkilemiştir. Türkiye 1923 yılında imzaladığı Lozan Antlaşmasının 20. Maddesi gereğince Kıbrıs'ın İngiltere tarafından ilbaki tanımlanmıştır. Türkiye, 1950'li yılların ortalarına kadar ada üzerinde stratejik bir politika sürdürmemiş aksine adanın İngiltere hâkimiyetinde olduğunu belirterek bir anlamda Lozan Antlaşmasının maddesini yinelemiştir. Bu arada İngiltere'nin sorunu çözecek politikalar üretememesi, Yunanistan'ı dahi da cesaretlendirerek konuyu Birleşmiş Milletlere götürmesine neden olmuştur. Yunanistan'ın uzlaşmaz talepleri İngiltere'nin Türkiye ile yakınlaşmasına sebep olmuş ve Kıbrıs Meselesinde Türkiye'yi vazgeçilmez aktörlerden biri haline getirmiştir. Böylece Kıbrıs meselesinde Türkiye resmi olarak taraf haline gelmiştir. Türkiye Kıbrıs meselesine ilişkin özgün politikaları 1954 tarihinden itibaren üretmiştir. Artık meselenin yalnızca İngiltere'yi ilgilendiren bir mesele olmadığı, ada üzerinde Türkiye'nin hayati önem arz eden hakları bulunduğunu ve İngiltere'nin hükümranlık

bakkından ancak Türkiye lehine vazgeçebileceğini savunmaya başlamıştır. Ancak yaşanan iç ve dış gelişmeler nedeniyle Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına yönelik politikalar sürdüreceği Londra ve Zürih Antlaşmaları ile Kıbrıs Türkleri parlamentoda temsil hakkı elde edeceklerdir. Çalışmamızda Türkiye'nin 1950-1960 yılları arasında Kıbrıs meselesine yönelik görüşleri, geliştirdiği stratejiler ve dış politikadaki tutumları incelenecektir.

Giriş

Kıbrıs, Türkiye'nin gündeminde Demokrat Parti hükümeti döneminde “sorun” şeklinde yer almaya başlamış, yine bu dönemde sorunun çözümüne yönelik politikalar üretilmiştir. Öncelikle 1950'li yıllara kadar Kıbrıs'ın kısa tarihini kısaca değerlendirmemiz süreci anlamamız açısından uygun olacaktır. Kıbrıs Adası 9.251 kilometre kare (3.584 mil) lik yüzölçümü ile Doğu Akdeniz'in en büyük Sicilya ve Sardunya'dan sonra da, Akdeniz'in üçüncü büyük adası olup, bu itibarla çok zengin bir tarihe sahiptir.¹ Zengin bakır madeni yataklarına sahip olan ada, hem ekonomik hem de Suriye, Mısır ve Anadolu kıyıları arasındaki stratejik konumu itibarıyla coğrafi açıdan da büyük önem arz etmektedir.² Kıbrıs adası Türk hâkimiyetinden önce Eski Mısır, Hitit, Miken, Finike, Asur, Makedon, Roma, Bizans, Arap, Ceneviz ve Venediklilerin kontrolündeydi. Osmanlı Devleti'nin adayı 1571 yılında fethetmesiyle Kıbrıs'ta Türk yönetimi resmen başlamıştır. 1878 tarihinde Kıbrıs Antlaşmasıyla adanın İngiltere'ye kiralanması, İngiltere'ye bölgede idari hak sağlamıştır. Ancak hâlâ egemenliğin Osmanlı Devleti'nde olduğu bir sürecin devam ettiği görülmektedir. İlerleyen yıllarda İngiltere Osmanlı Devleti ile birlikte aldığı kararları uygulamada aykırı davranmaya başlayarak kendisini adanın tek sahibi olarak görmüştür.³

(*) Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
isil.tuna@msgu.edu.tr

- (1) Gülay, Ögün, “Kıbrıs'ta İslam Hâkimiyeti ve Selçuklular Zamanında Kıbrıs ile Ticaret İlişkileri”, Düünden Bugüne Kıbrıs Meselesi, Yayına Haz. Ali Ahmetbeyoğlu-Erhan Afyoncu, İstanbul 2001.
- (2) Somuncuoğlu, Sadi, *Kıbrıs'ta Sirtaki*, Boyuttan Matbaası, Ankara 2002, s.21.
- (3) Levent, Ayabakan, *Fatin Rüştü Zorlu'nun Hayatı ve Kıbrıs Meselesi*, Kafkas Üniversitesi, Y.Lisans Tezi, Kars 2007, s.43.

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin İngiltere karşısında Almanya'nın yanında savaşa girmesiyle⁴ İngiltere Kıbrıs'ı ilhak ettiğini 5 Kasım 1915 tarihinde resmen ilan etmiştir.⁵ Osmanlı Devleti savaş şartlarından ötürü İngiltere'nin bu kararını sadece protesto edebilmiştir. Kurtuluş savaşı yıllarında da İngiltere'ye bağlı kalan ada savaşın sona erip bağımsızlığın kazanılmasının ardından 24 Temmuz 1923 yılında imzalanan Lozan Barış Antlaşmasının 20. maddesi gereğince İngiltere tarafından ilhak edildi.⁶

İngiltere'nin sömürgesi olarak kalan Kıbrıs'ta, II. Dünya Savaşı sırasında Rum toplumu içinde İngiltere'den bağımsızlığını kazanmak ve akabinde Yunanistan ile birleşmek için çeşitli tartışmalar yaşanmaya başlamıştır.⁷ Böylece 1931 yılı Ekim ayında Kıbrıs'ta Rumların ENOSİS⁸ çabaları için isyan çıkmış⁹ ve bu isyanlar savaş sonrası da devam ederek bölgedeki Türkleri oldukça rahatsız etmiştir. 1942 yılında Kıbrıs Komünist Partisi'nin devamı olan Kıbrıs Rum Komünist Partisi kurulurken aynı zamanda Rumların isteklerinin daha güçlü duyurulabilmesi için Kıbrıs Ulusal Partisi de kurulmuştur. Bu gelişmeler yaşanırken Türkler de 1943 yılında Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu, 1944 yılında Kıbrıs Türk Milli Halk Partisi, 1945 yılında Kıbrıs Türk Kurumları Birliği ve 1949'da Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu'nu kurmuşlardır.¹⁰

11 Aralık 1948 yılında Türkler Lefkoşa'da Ayasofya Meydanında ENOSİS'i protesto etmek amacıyla bir miting düzenlediler. Mitingin yapılmasından kısa bir süre sonra 15 Ocak 1950 tarihinde Rum kiliselerinde papazların gözleri önünde plebisit yapıldı. Yapılan plebisitin sonucunda yüzde doksanların üzerinde "evet Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını arzu ediyorum" neticesi çıkmıştır.¹¹

Kıbrıs'ta bu gelişmeler yaşanırken Türkiye meseleyi İngiltere'nin iç sorunu olarak değerlendirerek Lozan Antlaşması ile oluşan durumun devamından yana bir tavır almış ve

meseleye temkinli yaklaşmıştır.¹² Türkiye'nin burada özellikle dikkat ettiği husus bölgedeki Türklerle kültürel bağlarının koparılmasındır.¹³ Nitekim Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak 17 Aralık 1949 tarihinde yaptığı açıklamada İngiltere'nin Kıbrıs'tan çekileceğine dair en ufak bir belirti bulunmadığını, Yunan Hükümetinin de resmen sorunu ele almadığını söylemiştir.¹⁴ Yine Sadak'ın Meclis'te 23 Ocak 1950 tarihinde "... Kıbrıs meselesi diye bir mesele yoktur. Bunu bir müddet evvel gazetecilerin bir sualine cevaben de söylemiştim. Kıbrıs diye bir mesele yoktur. Çünkü Kıbrıs İngiltere'nin hâkimiyeti ve idaresi altındadır. İngiltere'nin bu adayı başka bir devlete devretmek hususunda en küçük bir niyeti bir temayülü olmadığını biliyoruz. Bu hususta tam kanaatimiz vardır. Kıbrıs'ta yapılan şu veya bu hareket bu vaziyeti değiştiremez, değiştirmeyecektir"¹⁵ sözleri Türkiye'nin aktif bir dış siyaset izlemekten kaçındığını göstermektedir. Kıbrıs sorunu Türk kamuoyunun dikkatini çekmesiyle birlikte başta Sedat Simavi'nin Hürriyet gazetesi olmak üzere gazeteler hükümeti harekete geçirmeye yönelik çalışmalarda bulunmuşlardır.¹⁶ Süreçte Kıbrıs halkı Türkiye'ye olan yakınlığını ve alakalarını çeşitli şekillerde gösterme taraftarı olmuşlardır. Bu duruma örnek olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kuru-

(4) Gülay, Sarıkoyuncu Değerli, "Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1950-1960)", Akademik Bakış C.6, S.11, Kış 2012, s.87

(5) Bayram, Küçükoglu, "Kıbrıs Sorununa Dair Yaklaşım ve Algıların Türk Basınına Yansıması (1954-1974)", Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S.48, Güz 2011, s.792, Piere, Oberling, *The Road to Bellapais: The Turkish Cypriot Exodus to Northern Cyprus*, Columbia University Press, Newyork 1982, s.29.

(6) Nuri, Çevikel, *Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası (1570-1960)*, 47 Numara Yayınları, İstanbul 2006, s.340.

(7) Ayabakan, a.g.t., s.44.

(8) Megali idea hedefi çerçevesinde Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını, ilhak edilmesini ifade etmektedir. Bkz. Sabahattin, İsmail, *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, Kastaş Yayınevi, s.6.

(9) H. Fikret, Alasya, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti", Türk Dünyası El Kitabı, C.1, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1992, c.531.

(10) Zehra, Aslan, "Tek Parti Dönemi'nde Türkiye'nin Kıbrıs Politikasına Bakışı" *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara 2016, s. 59.

(11) Alasya, a.g.m., s.531.

(12) Erol, Mütercimler - Mim Kemal, Öke, *Düşler ve Entrikalar Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, İstanbul 2004, s.291.

(13) Aslan, a.g.m., s. 60.

(14) Fahir, Armaoğlu, Fahir, *Kıbrıs Meselesi 1954- 1959 Türk Hükümetlerinin ve Kamu Oyununun Davranışları (Karşılaştırmalı Bir İnceleme)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara 1963, s.19.

(15) T.B.M.M, Tutanak Dergisi, B.33, O.1, 23.01.1950, s.288.

(16) Mütercimler- Öke, a.g.e. s. 291.

luşunun 10. yıl dönümünde Kıbrıslı gençler damarlarından aldıkları kanları bir şişeye koyarak Mustafa Kemal Atatürk'e dolayısıyla Türkiye'ye kalbi ve kan yoluyla bağlılıklarını göstermişlerdir.¹⁷

Türkiye, Cumhuriyet Halk Partisinden ayrılarak 7 Ocak 1946 yılında kurulan ve 14 Mayıs 1950 seçimleri ile iktidara gelen Demokrat Parti iktidarı döneminde Kıbrıs Meselesine ilişkin özgün politikalar üretmiş ve politikalarını kamuoyuna aksettirmiştir. Çalışmamızda Türkiye'nin 1950-1960 yılları arasında ada üzerinde izlediği strateji, stratejisindeki değişimler ve dış politikadaki tutumu safhalar halinde incelenecektir.

Statükonun Devamı Tavrı

Makarios'un 8 Ekim 1950'de III. Makarios olarak Rum Ortodoks kiliselerine başpiskopos seçilmesi ile Kıbrıs sorunu farklı bir boyut kazanmaya başladı.¹⁸ Bu amaçla Makarios Atina'ya ziyaretlerini sıklaştırdı. 1951 yılı ortalarında Makarios ENOSİS doğrultusunda hem Yunanistan'da hem de adada girişimlerine yoğunluk kazandırınca, takip ettiği propaganda sayesinde kendi arzu ve emellerine uygun bir hava yaratmayı başarmasının da etkisiyle Yunanistan resmen konu ile alakadar olmaya başlamıştır.

Yunanistan Başbakanı Venizelos'un 16 Şubat 1951 tarihinde Yunan Parlamentosunda yaptığı konuşmasında *"Biz Kıbrıs adasının ilhakını bugün değil, 1915 senesinden beri müteaddit defalar istedik. O zamandan bugüne kadar iş başına gelen bütün Yunan Hükümetleri de bu talebi tekrarladılar. Biz yeni bir müracaatta bulunmadıysak bundan bu işten vazgeçtiğimiz manası çıkarılmamalıdır. Sükûtumuz siyasi izanımızın zaruri bir tecellisinden ibaretir. Hakikatte Kıbrıs'ı istemekten hiçbir zaman vazgeçecek değiliz"*¹⁹ şeklindeki sözleri aslında Yunanistan'ın Kıbrıs'a yönelik düşüncelerini açıkça göstermiştir.

Kıbrıs'ta meydana gelen Enosis mitingleri tehlikeli boyutlara ulaşınca Türkiye'de üniversite gençliği üzerinde huzursuzluk yarattı. Makarios'un ENOSİS girişimleri, Venizelos'un açıklamaları ve Atina'daki büyük ENOSİS mitingi neticesinde İstanbul ve Ankara'da üniversite gençliği tarafından mitingler düzenledi.

14 Mayıs 1950 seçimleriyle iktidara gelen Demokrat Parti'nin yaptığı ilk hükümet açıklamasında Kıbrıs Meselesinden söz edilmemiştir. Çünkü yeni hükümet Yunanistan ile iyi komşuluk ilişkilerine devam etmek ve acil bir Sovyet tehlikesine karşı Yunanistan ile askeri ittifak işbirliğinde bulunmak istiyordu. Bu durumun en somut örneği Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün Atina'da Yunan gazetecilerin sorduğu soruya Türkiye ile Yunanistan arasında Kıbrıs Sorunu olmadığı şeklinde verdiği cevaptır.²⁰ Köprülü'nün açıklamaları şu şekildedir: *"Hiç yokken ortaya bir Kıbrıs Sorunu çıkarmaktan vazgeçin. Çıkarsanız bizi karşınızda bulacaksınız. Kıbrıs'ta nedenlerini bizim anlayamadığımız yahut da anlamak istemediğimiz emellerinizi nasıl olsa gerçekleştiremeyeceksiniz. Türkiye bu izni size asla vermeyecektir. Resmi beyanlarımızda Türkiye için Kıbrıs diye bir dava yoktur diyeceğiz. Fakat ister istemez bu sabrın da bir sonu olacaktır."*²¹ Benzer bir tavır 15 Eylül 1952 tarihinde Demokrat Parti Grup Başkanlığı'na Afyon Milletvekili Ali İhsan Sabis'in verdiği önergede de sergilenmiştir. Burada adadaki statükonun değişmemesine büyük önem verildiğinin altı çizilmiştir.²² Başbakan Adnan Menderes de yaptığı bir açıklamada Yunanistan ile aramızdaki dostluğun gölgelenmemesine dikkat ve imtina ettiklerini söylüyordu.

(17) Aslan, a.g.m., s. 64.

(18) Ahmet, Gazioğlu, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kıbrıs", Türkler Ansiklopedisi, C. 19, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.936.

(19) Hürriyet Gazetesi, 25 Şubat 1951.

(20) Hüseyin, Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, Metu-Press Yayınları, s.104.

(21) Yakup, Kaya- Bülent, Yeter, "Demokrat Parti Dönemi'nde Kıbrıs Sorunu", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c.20, S.2, Eylül 2018, s. 217.

(22) BCA, 030.01/44.263.12 15 Eylül 1952.

3 Mayıs 1954 tarihinde Yunanistan Başbakanı Papagos'un Kıbrıs'ta yaşananları bir sorun olarak Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na götüreceğini açıklaması üzerine Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Türkiye'den yardım talep etmiştir.²³ Bunun üzerine Türkiye, Atina Büyükelçiliği aracılığıyla Yunan hükümetine bir nota ileterek adada bulunan statükonun devamının ve adanın geleceğine yönelik herhangi bir çaba sarf edilirse Türkiye'nin de meselede taraf olduğunu belirtti. Ayrıca ikili ilişkilerin de zarar görebileceği notada belirtilen bir diğer husustur.²⁴ Ancak Yunan hükümeti Türkiye tarafından gönderilen notayı dikkate almamıştır. Neticede Rumlar BM'ye self-determinasyon hakkının Kıbrıs halkı için uygulanması istemiyle başvurmuşlardır. Self determinasyon hakkı adada iki ayrı toplum bulunduğu gerçeği dikkate alınarak Kıbrıs halkı için geçerli olamayacağı cevabı ile BM genel kurulunca karara bağlanmıştır.²⁵ Böylece Yunanistan ilk denemesinde olumlu bir netice elde edemeden Birleşmiş Milletlerden dönmüş oldu.

Yunanistan bir yandan Kıbrıs sorununu BM'ye götürürken bir yandan da adada silahlı eylemleri başlatmak için hazırlık sürecine girmiştir.²⁶ Bu doğrultuda EOKA, OXEN ve PEON²⁷ gibi örgütler kurulmuştur. Bu örgütler 1 Nisan 1955 tarihinde İngilizleri bölgeden atmak amaçlı adada faaliyetlere başlamıştır.²⁸ Başlangıçta İngilizleri hedef alan EOKA hareketi 21 Haziranda Türk mahallelerine atılan bombalarla Türklere yönelmiş ve atılan bomba sonucunda 14 Türk yaralanmıştır.²⁹

Türkiye başlangıçta adanın statükusunun korunarak İngiltere'nin elinde kalması düşüncesini savunmuştur. Türkiye'nin bu şekilde politika izlemesine Sovyet tehdidine karşı kendini korumak istemesi ve NATO'ya giriş süreciyle ilgilenmesi sebep olmuştur diyebiliriz.³⁰ Ancak Yunanistan'ın meseleyi uluslararası platforma taşıması üzerine meselede taraf haline gelmiştir. EOKA'nın terör eylemlerinin Türkleri de hedef alması sonu-

cunda Demokrat Parti mevcut durum ile meselenin giderilmeyeceğini anlamış ve Kıbrıs Politikasında değişikliğe gitmiştir.³¹

Bütün bu gelişmelere baktığımızda Türkiye'nin 1950'li yılların başında özgün bir Kıbrıs Politikası oluşturmadığı veya oluşturmadağı anlaşılmaktadır. Bu dönemin Türk dış politikasına baktığımızda amaç Türkiye'nin NATO güvencesi altında Batı bloğu içinde yer alabilmesidir. Bu nedenle Türkiye Kıbrıs ile alakalı tutumunu Avrupa ile olan ilişkilerini de göz önünde tutarak belirlemeye çalışmıştır.³² Bu dönemde Türkiye'nin hareketsizliğinde önemli rol oynayan bir diğer faktör ise İngiltere'nin tutumudur. İngiliz hükümetinin Kıbrıs adasını terk edeceklerine dair herhangi bir niyet göstermemesi Türkiye'ye bir güven ve hatta rahatlık vermiştir.³³ Öte yandan hükümetin 1952 tarihinde NATO'ya girişinden sonra da Kıbrıs meselesine temkinli yaklaştığı görülmektedir. Bu durum Türkiye'nin NATO ile ittifak kurduğu İngiltere ve Yunanistan ile Kıbrıs Meselesi yüzünden ilişkilerinin etkilenmemesi için gayret sarf ettiğinin adeta göstergesidir.³⁴

Türkiye'nin 1950'li yılların başında seçtiği yol Kıbrıs konusunda İngiltere'den ayrı bir politika saptamadan adanın statüsünde bir değişiklik yapılmaması gerektiğini savunmak, eğer statü değişikliği olacaksa bunda Türkiye'nin de söz sahibi olacağını açıklamaktan ibarettir.³⁵

(23) Sarıkoyuncu Değerli, a.g.m, s. 89.

(24) Ayn. yer.

(25) Ahmet, Gazioglu, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kıbrıs", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 19, Ankara 2002, s.937-938.

(26) Gazioglu, a.g.m, s.938.

(27) ENOSIS çabalarını gerçekleştirmek amacıyla kurulan örgütlerdir. 1 Nisan 1955 tarihinden itibaren silahlı eylemlerine başlamıştır. Bkz. Sabahattin, İsmail, *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, Kastaş Yayınevi, s.41.

(28) Fikret Alasya, *Tarihçe Kıbrıs*, Lefkoşa, 1988, s.532.

(29) Rasim, Koç, *İdam Sehpasındaki Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2010, s.164.

(30) Rifat, Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995, s. 742.

(31) Sarıkoyuncu Değerli, a.g.m. s. 90.

(32) Aybakan, a.g.t. s.44.

(33) Koç, a.g.e, s.142.

(34) Faruk, Sönmezoglu, "Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Kıbrıs Politikası (1945'den Günümüze)", *Türk Dış Politikası Cumhuriyet Dönemi*, Gökkuşbe Yayınları, İstanbul 2008, s.263-264.

(35) Şükrü, Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, C.2, Kaynak Yayınları, İstanbul 1985, s.87.

Türkiye'nin Ada üzerindeki Hak İddiası

Bu dönemde Türkiye Kıbrıs Meselesi'nin yalnızca İngiltere'yi ilgilendiren bir iç mesele olduğuna dair sürdürdüğü dış politikayı terk etmiştir. Yerine ada üzerinde kendisinin de önemli haklarının bulunduğunu ve İngiltere'nin hükümlanlık hakkından yalnızca Türkiye lehine vazgeçebileceğini savunmuştur. Dördüncü Menderes hükümet programında³⁶ da Kıbrıs'ın dış siyasetin önemli bir unsuru olduğu ve bu konudaki görüşlerin muhafaza edildiği görülmektedir.³⁷

Kıbrıs meselesinde Türkiye'nin resmi taraf haline gelmesinden sonra Dışişleri Bakanlığı'nda Kıbrıs Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon Türkiye'nin Kıbrıs hakkındaki resmi düşüncesini ve Menderes hükümetinin Kıbrıs stratejisini kesin olarak ortaya çıkarılmasına yönelik iki temel prensip içermektedir. Aynı zamanda dünya kamuoyuna belgeler aracılığıyla Türkiye'nin Kıbrıs'ta Yunanistan ile aynı hukuksal haklara sahip olduğunu duyurmaya çalışmaktaydı. Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Nuri Birgi'nin bu amaçla İngilizce ve Fransızcaya çevrilip Türkiye'nin dış temsilciliklerine gönderilen "*Beyaz Kitabı*" yaklaşık dört hafta içinde hazırlanmıştı. Kitap Kıbrıs'ın Türkiye için önemini tarihsel, coğrafi, etnolojik, kültürel ve askeri politika açısından incelemekteydi.³⁸

Başbakan Adnan Menderes adada terör hareketlerinin artması ve Türk cemaatine yönelik bir eylem hazırlığı istihbaratını alınca 24 Ağustos 1955 tarihinde Kıbrıs meselesiyle ilgili İstanbul Liman Lokantasında basın mensuplarına bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında adanın bütün olduğunu ve parçalanmayacağını dile getirdikten sonra coğrafi, siyasi, iktisadi ve askeri bakımdan en fazla neresi ile bağlantılı ise adanın oraya ait olduğunu Türk hükümetinin adamaklı ileriye gidebilecek bir teşebbüste bulunduğunu da belirtmiştir.³⁹

Türkiye bir yandan Kıbrıs Türklerinin varlığını korumak istiyordu bir yandan da Kıbrıs'ın geleceği konusunda kendisinin de söz sahibi olduğunu uluslararası alanda kanıtlamak niyetindeydi. İngiliz hükümetinin devreye girerek Doğu Akdeniz Savunması ve Kıbrıs Meselesi konusunda görüşmeler yapmak üzere Türkiye'yi Londra'da konferansa davet etmesi bu bağlamda Türkiye için önemli bir gelişmedir.⁴⁰ İngiltere Türkiye ile birlikte Yunanistan'ı da konferansa davet etmiştir. Konferansta Doğu Akdeniz Savunmasından ziyade konuşulan tek konu Kıbrıs olmuştur. Fatin Rüştü Zorlu'nun 29 Ağustos - 7 Eylül tarihleri arasında Londra'da toplanan Kıbrıs ve Doğu Akdeniz meselelerinin görüşüldüğü konferansta yaptığı müdahaleler Menderes Hükümetinin Kıbrıs politikasında yeni bir aşama kaydettiği şeklinde nitelendirilebilir.⁴¹

Zorlu, üç bölümden meydana gelen konuşmasında ilk olarak Türkiye'nin Kıbrıs konusuna alakadar olma sebeplerini izah etmiştir. Türk tezine göre; Türkiye'nin ada ile ilgilenmesinin temelinde tarihsel, coğrafi, etnik ve stratejik faktörler yatıyordu.⁴² Fatin Rüştü Zorlu Osmanlı devletinin adayı İngiltere'ye hangi şartlar altında bıraktığını açıkladıktan sonra Lozan Antlaşmasının 20.⁴³ ve 21.⁴⁴

207

(36) "Dış siyasetimizden babsederken milletimizin üzerine büyük bir baskısıyla durmakta olduğu Kıbrıs meselesinden bahsetmemeye imkân yoktur. Bu mesele hakkındaki görüşlerimizi olduğu gibi muhafaza etmekte olduğumuzu herhangi bir yalnızlığa mahal bırakmamak üzere burada açığa ifade etmek isteriz". IV. Menderes hükümeti programı tamamı için bkz. www.tbmm.gov.tr

(37) Küçüköğlu, a.g.m., s.796.

(38) Bağcı, a.g.e, s.109.

(39) Koç, a.g.e, s.145.

(40) Gazioğlu, a.g.m. s.939.

(41) Sarıkoyuncu Değerli, a.g.m, s.91.

(42) Bağcı, a.g.e, s.111.

(43) Türkiye İngiliz Hükümetince 5 Kasım 1914 tarihinde ilan edilen Kıbrıs'ın (İngiltere'ye) katılığını tanıdığını bildirir. Bkz. *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar, Belgeler*, Takım: II C.2, Çev. Seha Meray, Ankara 1973.

(44) 5 Kasım 1914 tarihinde Kıbrıs adasında yerleşmiş bulunan Türk uyrukları yerel kanunun saptadığı şartlar içinde İngiliz uyruklarını edinecekler ve bu kimseler Türk uyruklugunu yitireceklerdir. Bununla birlikte işbu Antlaşmanın yürürlüğe girişinden başlayarak iki yıllık süre içinde Türk uyruklugunu seçme yetenekleri olacaktır; bu durumda seçme hakkını (option) kullandıkları tarihi izleyecek olan on iki ay içerisinde Kıbrıs adasından ayrılmalı zorunlu olacaktır. İşbu antlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte Kıbrıs adasında yerleşmiş olup da yerel kanunun öngördüğü şartlar içinde yapılmış başvurma üzerine İngiliz uyruklugunu edinmiş bulunan ya da edinmekte olan Türk uyrukları da bu yüzden Türk uyruklugunu yitireceklerdir. Şurası kararlaştırılmıştır ki, Kıbrıs Hükümetinin, Türk Hükümeti'nin rızası olmaksızın Türk uyruklugundan başka bir uyrukluk edinmiş olan kimselere İngiliz uyruklugunu reddetme yeteneği olacaktır. Bkz. *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar, Belgeler*, Takım: II C.2, Çev. Seha Meray, Ankara 1973.

maddeleri ile Türkiye'nin Kıbrıs üzerindeki hâkimiyetinin sona erdiğine ve oradaki Türk toplumunun tabiiyetinin İngilizlere devredildiğinden bahsetmiştir. Aynı zamanda Kıbrıs'a hâkim olacak devletin Türkiye'nin batısındaki on iki adanın da kontrolünü elinde bulunduran Yunan Devleti olursa bu durumun Türkiye'yi fiilen muhasara etmek anlamına geleceğinin altını çizerek hiçbir ülkenin tüm güvenliği, ne kadar dost ve müttefik olursa olsun tek bir devletin inisiyatifine bırakılmayacağını altını önemle çizmiştir.⁴⁵ Yunanistan tarafından savunulan kendi kaderini tayin ilkesine de değinen Zorlu, Birleşmiş Milletler ilkesinde yer alan maddenin gerekli açıklıkta olmadığını ve yanlış neticeler vererek devletlerarası gerginliği arttırabileceğini söylemiştir. Zorlu ayrıca Türklere ve Rumlara eşit siyasi temsil hakkı tanındığı ve adanın mukadderatını Rum ekseriyetinin kararına bırakılmasından vazgeçildiği takdirde muhtar bir idare kurulmasını Türkiye'nin kabul edebileceğini söylemiştir.⁴⁶ Ada'nın akıbetinin Türkiye ve İngiltere arasında görüşülmesi gereken bir konu olduğu deliller, misaller göstererek devletler hukukundan kaideler okuyarak izah etmiştir.⁴⁷ Ancak bu gelişmeler yaşanırken 6-7 Eylül 1955⁴⁸ tarihinde Atatürk'ün Selanik'teki evine bomba atıldığı iddiası⁴⁹ ve onun üzerine gelişen olaylar olumsuz bir hava yaratmış ve konferans beklenenden daha erken sona ermiştir. Böylece Kıbrıs Komisyonu 8 Eylülde Londra'dan ayrılarak Ankara'ya dönmüştür. Fatin Rüştü Zorlu yaşanan olumsuz neticeyi *"bütün çabalarımız elde ettiğimiz başarı bir gecede heba olup gitti"*⁵⁰ sözleriyle ifade etmiştir.

Yaşanan olumsuzluklara rağmen Londra Konferansı dünya kamuoyuna Kıbrıs Meselesinin Türkiye'siz çözülemeyeceğini duyurmaya yetmesi açısından önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir.⁵¹ Yunan Başbakanı Mareşal Papagos'un 6-7 Eylül olaylarını İngilizlerin kışkırttığını söylemesi ve Londra Konferansının Türk - Yunan dostluğunu bozmaya yönelik olduğunun vurgulanması da adadaki tansiyonu düşürmemiş artarak gerginlikler

devam etmiş ve toplumlar arası bir çatışmaya dönüşmüştür.⁵² Türkiye'nin self determinasyon planını reddetmesi üzerine İngiltere'nin planı askıya alması Türkiye'nin İngiltere için ne kadar stratejik bir öneme sahip olduğunu göstermesi bakımından olumludur.⁵³

Makarios'un EOKA'nın siyasi lideri olduğunu öğrenen İngilizler, Londra Konferansından sonra şiddet faaliyetlerinin artması üzerine 9 Mart 1956 tarihinde onu tutuklayıp Seyşel Adalarına sürgüne gönderdi.⁵⁴ Ancak Makarios'un sürgüne gönderilmesi ortamı iyice germiş ve olayları alevlendirmiştir. Bu gelişmeler yaşanırken Türkiye adada taksim fikrini savunmaya başlamıştır.

Adanın Taksimi Fikri

Ocak 1956 yılından itibaren İngiltere'nin Kıbrıs politikasında yumuşama göstermesi Türkiye'nin de dış politikasını önemli ölçüde etkilemiştir. Türkiye, ada üzerinde 1956 yılından itibaren politika değişikliğine giderek "adanın taksimi" tezini savunmaya başlamıştır. Bu durum İngiltere'nin tutum değiştirmesine sebebiyet vermiş, İngiliz hükümeti tarafından 12 Temmuz 1956 yılında Kıbrıs'a Anayasa Komiseri olarak atanan hâkim Lord Rodcliffe Kıbrıs sorununun çözümüne ilişkin raporunu 16 Kasım 1956'da açıklamıştır. Kısaca ikili bir yönetim taraftarı olmuş, federatif bir yapı öngörülmüştür.

Bu durum üzerine Başbakan Adnan Menderes o dönem Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde görev yapmakta

(45) Bağcı, a.g.e., s.112.

(46) Koç, a.g.e., s.146-147-148.

(47) Milliyet, 02.09.1955.

(48) Olaylar 5 Eylül 1955 tarihinde İstanbul Ekspres Gazetesinde çıkan "Atamızın evi bomba ile hasara uğradı" başlıklı haberin ardından başlamıştır. İstanbul başta olmak üzere Ankara ve İzmir'de Rum vatandaşların taşınır ve taşınmaz mallarına yönelik yağma hareketi 6-7 Eylül 1955 yılında yaşanmıştır.

(49) İstanbul Ekspres Gazetesi, 6 Eylül 1955.

(50) Bağcı, a.g.e., s.113.

(51) Gazioğlu, a.g.m., s.940.

(52) Sankoyuncu Değerli, a.g.m., s. 91.

(53) Eftal, İrkiçatal, "İngiliz Belgelerine Göre Kıbrıs Meselesinde 'Taksim' Fikrinin Ortaya Çıkması ve İngiltere'nin 'Çifte Self Determinasyon' Teklifi", History Studies International Journal of History, Prof. Fr. Enver Korukçu Armağanı, 2012,s.202.

(54) İsmail, a.g.e., s. 41.

olan Prof. Dr. Nihat Erim'i makamına çağırarak Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeleri ve Türk hükümetinin tavrını detaylarıyla anlatır. Erim'den konuya ilişkin bir rapor hazırlamasını talep eder. Bu doğrultuda Erim 13 sayfalık bir rapor hazırlar. Raporun ilk kısmında "Adanın İngiltere'de kalmasını isteriz" görüşü üzerine tartışılmıştır. Burada ancak ada halkına özerklik ve kendi kendini yönetme hakkı tanınırsa geçerli olacağı ifade edilmiştir. İkinci olarak "İngilizler çekilecekse Kıbrıs'ın asıl sahibi Türkiye'dir" görüşü üzerine tez atılmıştır. Burada da adanın tarihi kültürel ve nüfus bakımından değerlendirilerek Lozan çerçevesinde görüş bildirilmiştir. Lozan Barış Antlaşmasının 20. Maddesinde Kıbrıs'ı hiçbir şüphesi kalmayacak şekilde İngiltere himayesine bırakıldığı belirtilerek Lozan kapsamında sorunun çözümüne gidilmesi halinde antlaşmaya taraf olan tüm devletleri işin içine sokmak anlamına geleceğinden işi daha çok karıştıracığı ifade edilmiştir. Üçüncü olarak "Kıbrıs'ın Türkiye'ye verilmesinin gerçekleşmesi" halinde bölgenin Yunanistan ile yarı yarıya taksim edilmesi önerilmiştir. Bu taksim fikrine Başbakan Adnan Menderes'in de sıcak baktığı görülmektedir. Dördüncü kısımda ise self-government hakkı üzerine görüş bildirmiştir. Raporun son kısmında "Hiç kabul edemeyeceğimiz şık Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesi" başlığı altında ABD dahil pek çok müttefik devletlere hatırlatılması gereken hususların belirtilmesinin altını çizmiştir.⁵⁵

1955 yılından itibaren adada artan terör olayları yüzünden adanın kontrolünü kaybetme tehlikesini gören İngiltere adada liberal bir anayasal düzen kurulmasına yönelik çalışmalarını başlatmıştır. Bu amaçla Lord Rodcliffe bir Kıbrıs Anayasası taslağı hazırlamıştır. Bu taslakta İngiltere'nin adada mutlak hâkimiyeti hareket noktası olmuştur. Taslağa baktığımızda siyasi temsil sisteminde Türkler ile Rumlar arasında eşitlik kurulması prensibi kabul edilmiş görünse de; Türklerin nüfusun yüzde yirmisini oluşturduğu gerekçesiyle eşit bir yapılanmaya sahip değildir. Hazırlanan

bu metin hem Yunanistan hem de Türkiye'ye sunulmuştur. Başbakan Adnan Menderes ile İngiliz Koloniler Bakanı arasında 16 Aralık 1956 yılında gerçekleşen görüşmede Menderes'in anayasa metnine karşı olmadığı anlaşılmaktadır.⁵⁶ Yunanistan ise anayasayı şiddetle reddetmiştir. İngiliz yönetimi Yunan tarafına anayasayı kabul ettirmek için Makarios'u serbest bırakmak zorunda kalmıştır. İngiltere'nin bu şekilde Kıbrıs'ta iki ayrı toplumun varlığını kabul etmesi ve her iki toplumu ayrı ayrı tanıması Türk hükümetini bundan sonra taksim tezi üzerinde ısrar etmeye götürmüştür.⁵⁷ Bu esnada Türkiye, Kıbrıs Türk toplumu ile iki ayrı self determinasyon hakkını savunarak adanın taksimini resmi bir tez olarak belirleyerek bu yönde büyük bir kampanya başlattı. Türkiye ve Kıbrıs'ta sık sık ve büyük kalabalıkların katıldığı taksim mitingleri düzenlenerek "Ya taksim! ya ölüm!" parolası ortaya atıldı.⁵⁸

Başbakan Adnan Menderes'in; "Biz adanın taksimine taraftarız. Taksime yalnız taraftar değiliz. Bundan daha aleyhimize bir solüsyon kabili tatbik değildir. Kimse adayı taksim etmekten başka bir solüsyona Türkiye'yi icbar etmeyi aklından bile geçirmesin"⁵⁹ şeklindeki sözleri, Türkiye'nin taksimden başka bir çözüm yolunu desteklemeyeceğini belirtmiştir. Türkiye'nin taksim fikrini kendi tezi olarak ortaya koyması Atina'nın tüm gücü ile taksime karşı durmasına sebep olmuş ve kabul edilmesinin önünü tıkamaya çalışmıştır. Ancak adanın taksimi Türkiye'nin verebileceği en son taviz olarak takdim edilmiştir.⁶⁰ Bu dönemde İngilizlerin Makarios'u serbest bırakmalarının ardından EOKA'ya karşı denetimlerinde gevşek davranmaları ve Türklere karşı terör eylemlerinin artması üzerine Türkiye 1958 yılında Kıbrıs'a yönelik dış siyasetini daha aktif bir hale getirdi.

(55) Tahir Kodall, "Kıbrıs Sorunu'nun Çözümünde Bilinmeyen Bir Kaynak: Prof. Dr. Nihat Erim'in Başbakan Adnan Menderes'e Sunmuş Olduğu Rapor", *Belgi*, Yaz2013, S.6, s. 774-775.

(56) Sankoyuncu Değerli, a.g.m., s. 93.

(57) Koç, a.g.e., s. 156.

(58) Gazioğlu, a.g.m. s.942.

(59) T.B.M.M. Tutanak Dergisi, D.10. C.15, 28.12.1956

(60) Irkçatal a.g.m.,s.211.

Demokrat Parti hükümeti yaşanan son olayların ardından İngiltere'ye tavır alarak Kıbrıs meselesine karşı Bağdat Paketi'ni kullanmıştır. Bunu açıkça 22 Mayıs 1958 tarihinde Menderes'in ifadelerinde görmekteyiz. "... İngiltere'ye karşı bizim kozumuz kanaatimce Bağdat Paketi olmalıdır. Aslında bu pakt gayet mühim bir pakttır. Yani Rusya'ya karşı İslav kuvvetlerine karşı bizim NATO'nun bir çemberinin bir halkasından ibarettir. Fakat öyle bir halkadır ki bu halka maalesef bütün kuvvetiyle Türk milletinin boynuna takılmış bulunmaktadır."⁶¹

Bu gelişmelerin yaşandığı sırada İngiltere tarafından "Macmillan Planı" ortaya atılmıştır. ENOSIS'in gerçekleşmesine imkân tanımayan bu plan Türkiye tarafından kabul edilmiştir. Yunanistan ise planı reddetmiştir. İngiltere, Yunanistan ve EOKA'nın devreden çıkarılmasının Kıbrıs'taki durumu ağırlaştıracağını düşünerek Ankara ve Atina ile bazı temaslar sonunda Yunan tarafı lehine bazı değişiklikler yaparak planı tekrar sunmuştur.⁶² Plan İngiltere'nin adayı tek başına elinde tutamayacağını anlaması üzerine ön plana çıkarılmıştır. İngilizlerin ortaklık planı da dediği bu plan 7 yıllık bir muhtariyet prensibi içermekteydi.⁶³ Zorlu, en iyi hal çaresi olan taksim tezimizi muhafaza ettiğimizi söyleyerek Kıbrıs'a dair İngiliz planını desteklemeye de gayret edeceğimizi açıklamış⁶⁴ ve Türkiye'nin ikinci defa tezi kabul ettiğini göstermiştir.

Yunan hükümeti Macmillan planının uygulanmaması için 1958 yılında tekrar BM'ye başvurmuştur.⁶⁵ Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu 1958 yılındaki Birleşmiş Milletler görüşmelerinde; "*Şiddet hareketlerine sahne olan ada için varılacak herhangi şeklinde Kıbrıs Türklerine Rumlarla eşit hakların tanınmasının elzem olduğu self determinasyon plebisiti tatbik olunacaksa bu her iki camiayı temsil edilmelidir. İstikbal tanınacaksa iki camiadan her biri için kabul edilmelidir*"⁶⁶ şeklinde konuşmuştur. Yunan hariciye vekili Averoff ise Kıbrıs'ın istikbalini müzakereye hazır olduklarını ancak müzakerelerin bir tuzak olmama-

sı temmenisinde bulunmuştur.⁶⁷ Dönemin dışişleri bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Türkiye'nin taksimi kabul etmekle bu meselede azami fedakârlığı yaptığı ve Kıbrıs'ın geleceğinde Türk Milli iradesi dışında bir çözüm yolunun benimsenmeyeceği yönünde başbakanla aynı paralel fikirde olduğunu söyledi.⁶⁸

Yunan hükümeti Birleşmiş Milletlerden bir sonuç alamayınca Türkiye'nin kararlı ve kesin tutumu karşısında adada taksimden başka bir yolun olmayacağını anlamıştır.⁶⁹ Taksim fikri birçok noktadan önemli bir tezdur. Her şeyden önce Türklerin can ve mal güvenliğini koruyacak bir formüldü. İkinci olarak Türkiye'nin stratejik çıkarlarını korumaktaydı. Üçüncü olarak Kıbrıs Türklerinin self determinasyon hakkına sahip çıktığının ve adada ayrı bir halk bulunduğunun ifadesidir. Türkiye eğer bu teze sahip çıkmasaydı adada daha sonra bağımsız bir cumhuriyet kurulmayacak, Türkler azınlık hakları ile yetineceklerdi.⁷⁰

Kıbrıs Cumhuriyeti'ne Doğru Türk Hükümetinin Tavrı

Çok geçmeden Kıbrıs meselesinde taksim tezinden bir sonuç alınamayacağı anlaşılınca özellikle İngiltere ve ABD'nin Türkiye ve Yunanistan üzerindeki baskıları iki tarafın da sert tutumlarından taviz vermeyi doğurmuştur. Neticede federal bir Kıbrıs Cumhuriyeti yönünde ortak bir çalışma içerisinde girilmesi bu dönemde gerçekleşmiştir.⁷¹ Yenilgiyi kabul eden Yunanistan anlaşma masasına oturmaya mecbur kalmıştır.

(61) Sarıkoyuncu Degerli, a.g.m. s. 96.

(62) Ayn. Yer.

(63) Koç, a.g.e, s. 166-167.

(64) Milliyet Gazetesi, 26.08.1958.

(65) Gazioğlu, a.g.m., s.943.

(66) Milliyet Gazetesi, 26.11.1958.

(67) Milliyet Gazetesi, 26.11.1958.

(68) Hürriyet Gazetesi, 05.01.1957.

(69) Ülker, Güzel, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti", Türkler Ansiklopedisi C.19, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.892.

(70) Somuncuoğlu, a.g.e., s. 53.

(71) Bayram, Küçüköğlu, "Kıbrıs Sorununa Dair yaklaşım ve Algıların Türk Basınına Yansıması (1954-1974)", A.Ü Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S.48,Güz 2011, s.802.

Zürih'teki görüşmelerde Türk tarafı için önemli hususlardan biri Türk birliğinin kuvveti ve Türkiye'nin gerektiğinde adaya tek taraflı müdahalesini sağlayacak bir hak elde etmekte. 5 Şubat günü The Dolder Grand Zürih Otelde Menderes ve Karamanlis karşı karşıya gelir. 11 Şubat günü görüşmeler başarıyla sonuçlanır. 11 Şubat 1959'da Zürih Antlaşması imzalanır. Zürih görüşmelerinin hemen sonrasında 15 Şubat günü İngiltere Başbakanı Macmillan, Türkiye Başbakanını ve Yunan başbakanını Londra'ya davet eder. Kıbrıs'taki Türk Toplumu başkanı Dr. Küçük ile Rum toplumu lideri Makarios'u Londra'ya çağırırlar.⁷² 19 Şubat 1959'da da Londra Antlaşması imzalanır. Fatin Rüştü Zorlu konferans salonundan çıktığında etrafını saran gazetecilere "*herkes memnun*" cevabını verdikten sonra yeni antlaşmanın Kıbrıs halkı ve üç müttefik devlet için yeni bir refah ve iş birliği devresini açtığını belirtmiştir.⁷³ Böylece Zürih ve Londra antlaşmaları olarak anılan ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin doğmasını sağlayan antlaşmalar gerçekleşmiştir.

Antlaşmaların uygulanabilmesi için üç ayrı komisyon kurulmuştur. Bir de geçici komisyon kurulmuştur, bunun görevi mevcut idarenin Kıbrıs Devletine devrini gerçekleştirmektir. Kıbrıs devleti henüz ortada olmadığı için Kıbrıslı Türk ve Rum liderlerinin sadece bildirimde bulunduğu Londra Antlaşmaları Kıbrıs Cumhuriyeti ilan edildiği 16 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti, İngiltere, Yunanistan ve Türkiye tarafından imzalanarak Lefkoşa Antlaşmaları adını almıştır. Bu antlaşmalar ile birlikte Kıbrıs'ta bağımsız bir devlet yaratılmıştır; Kıbrıs Cumhuriyeti egemenlik ve garanti hakları bakımından özel bir yapıdadır. Bu yapı ENOSİS ve taksime giden yolları kapamıştır. Kıbrıs Devleti ada üzerindeki hak iddia eden ve adada yaşayan iki toplumun taleplerinin uluslararası bir boyutta uzlaştırılması sonucunda doğmuştur. Kıbrıs devleti iki toplumun varlığı ve eşitliği esasına dayalı kurulmuştur.⁷⁴

Garanti ve İttifak Antlaşmaları⁷⁵ ile rejim güvenceye bağlamıştır. Garanti antlaşmasına göre üç garantör ülke Kıbrıs Cumhuriyeti'ni garanti etmekte ve bu antlaşma hükümleri ihlal edildiği takdirde birlikte veya tek yanlı müdahale hakkına sahiptir. Antlaşmalara göre 10 bakandan 7'si Rum ve 3'ü Türk olarak belirlenmiştir. Dr. Küçük'ün atadığı ve 2 Nisan 1959'da açıklanan 3 Türk Bakan şöyledir; Osman Örek Savunma Bakanı, Fazıl Pülümer Tarım ve Tabii Kaynaklar Bakanı, Dr. Niyazi Manyera Sağlık Bakanı. İttifak Antlaşmasının üçüncü maddesine göre Kıbrıs Cumhuriyeti'nde üçlü bir karargâh kurulması ve bu üçlü karargâhta Türkiye'nin 650 ve Yunanistan'ın 950 asker bulundurması öngörüldü.⁷⁶ Böylece Kıbrıs Cumhuriyeti, Kıbrıs Türk ve Rum halkının eşit statülü kurucu olarak kurduğu bir cumhuriyet olmuştur.⁷⁷

Kıbrıs Cumhuriyetini kuran Zürih ve Londra Antlaşmalarının Türk toplumu için oldukça avantajlı hükümler içermesi önemli bir başarı olarak gözükmektedir. Antlaşmalar ve devletin anayasal hükümleri Kıbrıs Türk halkını Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ortak kurucuları ve sahipleri konumuna getiriyor, onları adanın yönetimine tam olarak ortak yapıyor ve ayrı bir millet olarak varlıklarını koruma imkânı sağlıyordu. Türkiye açısından en büyük kazanç ise Garanti Antlaşmasına göre Türkiye'nin gerektiğinde mevcut sistemi korumak için adaya tek başına müdahale etme hakkını elde etmesiydi. Garanti ve İttifak

(72) Koç, a.g.e, s. 174.

(73) Milliyet, 20 Şubat 1959.

(74) Müge, Vatansever, "Kıbrıs Sorunun Tarihsel Gelişimi", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C.12 Özel Sayı 2010, s.1501

(75) Zürih ve Londra antlaşmalarına ek olarak Kıbrıs, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında imzalanan bir antlaşmadır. Garanti Antlaşması'nın birinci maddesinde "Kıbrıs Cumhuriyeti herhangi bir devlete tamamen veya kısmen herhangi bir siyasi veya iktisadi birliğe katılmamayı taahhüt eder. Bu itibara herhangi bir devletle birleşmeyi veya adanın taksimini doğrudan doğruya veya dolayısı ile teşvik edecek her nevi hareketi yasak ve ilan eder" ifadesiyle Enosis ve taksim yolu kapanmıştır. İttifak Antlaşması ile Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünün bozulması tehdidine karşı aday birlikte koruyacaklarını içeren maddeleri bulunan antlaşmadır. Bkz. Sabahattin, İsmail, 150 Soruda Kıbrıs Sorunu, Kastaş Yayınevi, s.54-55.

(76) Ahmet, Gazioglu, "Rum Mezalimi ve KTTC' ye Doğru", Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, C.19, s.947.

(77) Alasya, a.g.m, s.532.

Antlaşmaları sonucu Türkiye'nin elde ettiği fiili garantörlük hakkı Kıbrıs Cumhuriyeti'ni yıkma gayreti içine düşen Rumların Türkleri imha planları ve hareketleri karşısında dayandığı en önemli hakkı olmuştur.⁷⁸ Artık Türkiye Kıbrıs'ın Yunanistan'ın eline geçip bütün sahilleri boyunca bu devlet tarafından çerçevenlenmesine ve bu şekilde güvenliğinin önemli bir tehdit altına girmesine hukuki olarak karşı koyma imkânına sahipti.⁷⁹ Türkiye bu antlaşmalardan elde ettiği haklar ile 1974 yılında Kıbrıs Barış Harekâtını yaptı.

Netice itibarıyla Kıbrıs meselesinin çözülmesi amacıyla Türk hükümetinin yürüttüğü politikalar, imzalanan antlaşmalar neticesinde başarıya ulaşmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde de sevinçle, memnuniyetle karşılanmıştır.⁸⁰

Sonuç

14 Mayıs 1950 seçimleriyle iktidara gelen Demokrat Parti, iktidara geldiği günden uzaklaştırıldığı 27 Mayıs 1960 askeri darbesine kadar Kıbrıs meselesine ilişkin çeşitli politikalar üretmiştir. Politikalarından ilki meselelerin İngiltere'nin iç meselesi olduğu ve Lozan Barış antlaşmasıyla oluşan statükonun devam etmesiydi.

Ancak adada artan terör olayları ve olaylarda Türklerin hedef haline gelmesi, Türkiye'nin meseleye yönelik dış politikasında değişikliğe sebep olmuştur. Bu dönemde Türkiye adada hayati önem arz eden haklara sahip olduğunu açıklayarak yıllardır sürdürdüğü politikasından vazgeçmiştir. Bu bağlamda Dışişleri bakanlığında bir komisyon kurularak ada üzerinde Türkiye'nin Yunanistan ile eşit haklara sahip olduğu ve yalnızca hükümlerlik hakkından kendi lehine vazgeçebileceğini söyler.

İngiltere'nin Lord Radcliff tarafından hazırladığı Kıbrıs anayasasından sonra Türkiye taksim tezini resmi dış politika tezi olarak savunmuştur. Ancak gerek İngiltere gerekse

Yunanistan'ın uzlaşmaz tavırları federal bir Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması sürecini başlatmıştır. Türkiye'nin Londra ve Zürih görüşmelerinde gösterdiği etkili dış politika neticesinde adada Türk ve Rumların eşit statülü olarak temsil edildiği Federal Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Bu sayede ENOSİS yolu kapanarak bölgedeki Türkler parlamentoda temsil hakkı elde ettiler. Türkiye bu antlaşmalardan elde ettiği garantörlük sayesinde 1974 yılında yaptığı Kıbrıs Barış Harekâtı düşünlüğünde Türk Dış Politikası açısından bu dönemde önemli adımlar atıldığını söyleyebiliriz.

Bibliyografya

Resmi Kaynaklar

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

TBMM Zabıt Ceridesi

TBMM Tutanak Dergisi

Kitaplar

ALASYA, Fikret, *Tarihçe Kıbrıs*, Lefkoşa, 1988.

ARMAOĞLU, Fahir, *Kıbrıs Meselesi 1954-1959 Türk Hükümetlerinin ve Kamu Oyunun Davranışları (Karşılaştırmalı Bir İnceleme)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara 1963.

BAĞCI, Hüseyin, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, Metu-Press Yayınları, [yty].

ÇEVİKEL, Nuri, *Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası (1570-1960)*, 47 Numara Yayınları, İstanbul 2006.

GÜREL, Şükrü, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, C.2, Kaynak Yayınları, İstanbul 1985.

İSMAİL, Sabahattin, *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, Kastaş Yayınevi, [yty].

KOÇ, Rasim, İdam Sehпасındaki Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Ötüken Yayınları, İstanbul 2010.

(78) Ülker, Güzel, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti", *Türkler Ansiklopedisi*, c.19, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.892.

(79) Nasuh, Uslu, "Türk Tarafı Açısından Kıbrıs Sorununun Boyutları", *Türkiye'nin Dış Politika Gündemi Kimlik, Demokrasi, Güvenlik, Liberte* Yayınları, Ankara 2001, s.213-214.

(80) T.B.M.M Zabıt Ceridesi, İ.49, C.1, 02.03.1959.

MÜTERCİMLER, Erol, - ÖKE, Mim Kemal, *Düşler ve Entrikalar Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, İstanbul 2004.

OBERLING, Pierre, *The Road to Bellapais: The Turkish Cypriot Exodus to Northern Cyprus*, Columbia University Press, Newyork 1982.

RIFAT, UÇAROL, *Siyasi Tarih 1789-1994*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1994.

SOMUNCUOĞLU, Sadi, *Kıbrıs'ta Sirtaki*, Boyuttan Matbaası, Ankara 2002

Makaleler

ALASYA, H. Fikret, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti”, *Türk Dünyası El Kitabı*, C.1, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1992, s.510-545.

ASLAN, Zehra, “Tek Parti Dönemi’nde Türkiye’nin Kıbrıs Politikasına Bakışı, *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara 2016.

DENKTAŞ, Rauf, “Kıbrıs Meselesi Halledilmeli”, *Türkler Ansiklopedisi*, C.19, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

GAZİOĞLU, Ahmet, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Kıbrıs”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 19, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.922-945.

GAZİOĞLU, Ahmet, “Rum Mezalimi ve KTTTC’ye Doğru”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 19, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.946-965.

GÜZEL, Ülker, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti”, *Türkler Ansiklopedisi*, C.19, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

IRKIÇATAL, Eftal, “İngiliz Belgelerine Göre Kıbrıs Meselesinde ‘Taksim’ Fikrinin Ortaya Çıkması ve İngiltere’nin ‘Çifte Self Determinasyon Teklifi’”, *History Studies International Journal of History*, Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı, 2012, s.195-213.

KAYA, Yakup - YETER, Bülent, “Demokrat Parti Dönemi Kıbrıs Sorunu”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.20, S. 2, Afyon 2018.

KODAL, Tahir, “Kıbrıs Sorunu’nun Çözümünde Bilinmeyen Bir Kaynak: Prof. Dr. Nihat Erim’in Başbakan Adnan Menderes’e Sunmuş Olduğu Rapor”, *Belgi*, Yaz 2013, S.6.

KÜÇÜKOĞLU, Bayram, “Kıbrıs Sorununa Dair Yaklaşım ve Algıların Türk Basınına Yansıması (1954-1974)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.48, Güz 2011, s.792-814.

ÖĞÜN, Gülay, “Kıbrıs’ta İslam Hâkimiyeti ve Selçuklular Zamanında Kıbrıs ile Ticaret İlişkileri”, *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, Yayına Haz. Ali Ahmet-beyoğlu-Erhan Afyoncu, İstanbul 2001.

ÖREK, Yeşim, “Belgelerle KKTTC”, *Türkler Ansiklopedisi*, C.19, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

SARIKOYUNCU DEĞERLİ, Gülay, “Demokrat Parti Döneminde Türkiye’nin Kıbrıs Politikası (1950-1960)”, *Akademik Bakış* C.6, S.11, Kış 2012.

SÖNMEZOĞLU, Faruk, “Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin Kıbrıs Politikası (1945’den Günümüze)”, *Türk Dış Politikası Cumhuriyet Dönemi*, Gökkuşbe Yayınları, İstanbul 2008.

USLU, Nasuh, “Türk Tarafı Açısından Kıbrıs Sorununun Boyutları”, *Türkiye’nin Dış Politika Gündemi Kimlik, Demokrasi, Güvenlik, Liberte* Yayınları, Ankara 2001.

VATANSEVER, Müge, “Kıbrıs Sorunun Tarih-sel Gelişimi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* C.12 Özel Sayı 2010, s.1478-1530.

Tezler

AYABAKAN, Levent, *Fatin Rüştü Zorlu’nun Hayatı ve Kıbrıs Meselesi*, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, T.C Tarihi Anabilim Dalı, Danışman: Doç. Dr. Cihat Göktepe, Y.Lisans Tezi, Kars 2007.

Süreli Yayınlar

Hürriyet Gazetesi

Milliyet Gazetesi

İstanbul Ekspres Gazetesi